Architekci i budowniczowie żydowscy w Krakowie w czasie II wojny światowej (1939–1945). Działalność zawodowa, losy, dziedzictwo

Okres drugiej wojny światowej należy do najtrudniejszych i najbardziej tragicznych w historii Polski. Państwo – odbudowane w latach 1918–1939 wielkim wysiłkiem i w trudnych warunkach unifikacji trzech dawnych zaborów – poniosło wielkie straty. Największą stratą była śmierć milionów ludzi, obywateli Rzeczpospolitej. Nastąpiły poważne zmiany terytorialne i duże migracje, olbrzymie zniszczenia dotknęły ekonomię, kulturę, sztukę, stan zdrowia społeczeństwa, jak również zabudowę miast i wsi. Miasto Kraków w stosunkowo mniejszym stopniu zostało dotknięte zniszczeniami środowiska zbudowanego, natomiast bardzo dotkliwe były straty ludzkie.

W dwudziestoleciu międzywojennym Kraków był czwartym lub piątym co do liczby ludności miastem polskim. Przewyższały go Lwów, Łódź i oczywiście Warszawa, zaś podobnej wielkości były Poznań i Wilno. W 1939 roku liczył 260 000 mieszkańców. Po zagarnięciu miasta przez III Rzeszę, zostało ono ustanowione siedzibą niemieckich władz tzw. Generalnego Gubernatorstwa, niewielkiej części przedwojennej Rzeczpospolitej. Mieszkańcy Krakowa doświadczali ograniczeń i prześladowań. Przeciw ludności żydowskiej skierowano ich szczególnie nasilone formy, prowadzące do Zagłady. Spośród ponad 60 000 Żydów krakowskich wojnę przeżyło jedynie kilka tysięcy.

Głównym przedmiotem badań są losy, działalność oraz dziedzictwo architektów i budowniczych żydowskich w Krakowie w czasie II wojny światowej i nazistowskiej okupacji niemieckiej. W okresie międzywojennym, do 1939 roku, stanowili oni liczącą co najmniej kilkadziesiąt osób grupę wykształconych i doświadczonych fachowców, biorących aktywny udział w budowie i kształtowaniu przestrzeni miasta. W czasie wojny większość z nich straciła życie.

Działalność zawodowa architektów i budowniczych żydowskich w Krakowie w okresie II wojny światowej nie była dotąd badana w sposób kompleksowy. Niniejsze badania dotyczą wszystkich aspektów działalności zawodowej, jakie wskazano w wyniku badań wstępnych. W pierwszym okresie okupacji (1939–1941) były to m.in. praca w biurze projektów, prowadzenie budowy, opieka nad zabytkami przeszłości. Po deportacjach ludności żydowskiej z Krakowa w 1940 roku i powstaniu Getta w dzielnicy Podgórze w 1941 roku (zlikwidowanego następnie w 1942 i 1943 roku), te możliwości uległy dalszemu zmniejszeniu i wreszcie zanikły. W kolejnym okresie okupacji, w latach 1942–1944, niektórzy architekci i budowniczowie byli „zatrudnieni" w założonym przez władze nazistowskie w południowej części Krakowa obozie koncentracyjnym (KL Plaszow). Z jednej strony dzielili tam los innych więźniów, a z drugiej strony nadal służyli swoją fachową wiedzą.

Badania dostarczą określonej wiedzy na temat fragmentów historii architektury Krakowa i zarazem historii społeczności Krakowa, w stosunkowo krótkim a zarazem bardzo istotnym i tragicznym okresie jego dziejów. W skład badań wchodzą kwerendy w archiwach, studia literatury, studia terenowe. Zebrane materiały badawcze, poszczególne dokumenty i inne dane dotyczące budynków i ludzi oraz towarzyszących im uwarunkowań, a następnie analizy i opracowania, powinny wzbogacić wiedzę o dziejach Krakowa, a dodatkowo także przynieść refleksje i wskazówki przydatne dla współczesnej ochrony dziedzictwa.

Wyniki badań zostaną opracowane w formie kart informacyjnych budynków i twórców, jak również tekstów ukazujących wyniki i wnioski płynące z analiz i innych prac badawczych. Ponadto, powstaną opracowania graficzne i mapy ukazujące zakres, rodzaje i efekty działalności zawodowej architektów i budowniczych żydowskich w Krakowie, jak również zachowane elementy dziedzictwa materialnego i niematerialnego, mogące wesprzeć działania na rzecz ochrony tego dziedzictwa.